

Historiske noter indeholder bidrag af overbibliotekar Aage Bonde (Aa. Bo.), universitetsadjunkt, cand. mag. Poul Ene-mark (P.E.), professor, dr. phil. Kristian Hald (K.H.), arkivar, mag. art. Grethe Ilsøe (G.I.), bibliotekar, cand. mag. Harald Ilsøe (H.I.), museumsdirektør, cand. mag. Knud Klem (K.K.), forfatteren Robert Storm Petersen (Storm P.), højskole-lærer Kirsten Prange (Ki.P.) og redak-tøren (usigneret).

Læs tusind tidsskrifter pr. måned – uden at læse dem, lød en forjættende avis-overskrift for nogle måneder siden. Arti-klen fortæller om en ny litteratur-ser-vice, der er baseret på den moderne datateknik. Indholdet af 700 tidsskrifter registreres på magnetbånd både efter em-ne, forfatter og bibliografisk placering. Tegner man abonnement på systemet kan man stille indtil 5 spørgsmål og får da hver 14. dag svar på hvert spørgsmål med oplysning om tidsskriftets navn, arti-klens forfatter, artiklens længde samt et kort referat af dens indhold. Registrer-ingen sker samtidig med at tidsskriftet ud-kommer. Enhver, der kender vanskelig-heden ved at være orienteret i det bro-gede stof de mange tidsskrifter bringer, kan se perspektivet i systemet. Desværre omfatter denne service i første omgang kun faget kemi, men der menes, at man også vil tage andre emnekredse op. Der skal nok vise sig specielle vanskeligheder, hvis man når til de humanistiske fag, men man må håbe, at vore videnskabe-

lige institutioner følger denne udvikling i teknikken.

Adelsårbogen 1967 bringer stamtavler over slægten Rosenstjerne, adlet 1520, uddød 1760, og over den endnu levende slægt Wleugel, adlet 1782.

Tre bind af de sydvestjyske museers årbog Mark og Montre foreligger nu (1965, 66 og 67). Der synes at være al mulig grund til at gratulere samme mu-seer med den idé, de her har fået: at være fælles om en årlig publikation. Denne fremtræder i nydeligt udstyr: Et nobelt omslag efter et gammelt bloktryk fra Ribe, en tiltalende typografi, et be-kvemmt format, som giver klicheerne gode muligheder, alt danner kort sagt en sym-patisk ramme omkring det gode og in-teressante indhold. Artiklerne beskæfti-ger sig med udgravninger foretaget inden for museernes arbejdsområde og med genstande, der udstilles på museerne. Der fortælles udførligt og spændende om de enkelte ting, fremstillingen illustreres med gode billeder, og man skal ikke have læst ret længe, før ens appetit efter at se de pågældende ting i virkeligheden er nærmest glubende. Bag i årbogen findes en række annoncer og også dette er gjort til en munter sag, idet alle annoncer i tekst eller billeder viser hen til bogens øvrige indhold. Annoncerne er altså langt fra at skæmme den smukke bog – de giver tværtimod et lystigt krydderi på det hele og knytter endda ofte fortid til nutid på en oplysende måde.

Ki.P.

Historisk Samfund for Sønderjylland har i 1966 udfoldet en usædvanlig livlig publikationsvirksomhed. Foruden to halvbind af Sønderjyske Årbøger og 12 hefter af Sønderjysk Månedsskrift er der i skriftserien kommet: H. V. Gregersen: Laurids Skaus brevveksling med politiske venner i København, Johannes Oldendorphs selvbiografi, en præsteskæbne fra Haderslev i hertug Hans den Ældres tid, udgivet af A. Andersen og L. S. Ravn: Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under preussisk styre. Desuden er der i den lille serie med populære levnedsskildringer udsendt et fototeknisk optryk af A. Østers: Barn i Hernhuter-nes Christiansfeld.

»Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver« har i dagene 3.-5. marts 1967 i København afholdt sit tredje kursus for ledere af og medarbejdere ved de lokalhistoriske arkiver. Kurset lededes af sammenslutningens nye formand, overbibliotekar Aage Bonde, Viborg, i samarbejde med den sjællandske repræsentant i sammenslutningens styrelse, skoleinspektør A. Strange Nielsen, Toksværd. Som tilfældet har været for de tidligere kursers vedkommende havde også dette kursus overordentlig god tilslutning, idet antallet af aktive deltagere beløb sig til 34, jævnt fordelt på alle landsdele, men selvfølgelig med en forståelig hovedvægt på repræsentationen fra Sjælland. Kurset var lagt an som en introduktion til eller gennemgang af de vigtigste af de institutioner, som de lokalhistoriske arkiver må samarbejde med, repræsenteret ved Landsarkivet for Sjælland, Rigsarkivet, Det kgl. Bibliotek, Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek samt Nationalmuseets 1. og 2. afdeling, hvortil kom et besøg i »Politiken«s redaktionsarkiv og en ekskursion til de lokalhistoriske arkiver i Køge og Ringsted. Ved kursets afslutning blev der fra deltagerens side givet utvetydigt udtryk

for tilfredshed med kursets tilrettelæggelse, og der var enighed om, at tilsvarende kurser bør afholdes hvert år. Det blev da også fastsat, at et nyt kursus vil blive søgt arrangeret i Århus i 1968.

Aa.Bo.

Fra Danmarks Oldtid var navnet på en særudstilling, hvor Nationalmuseet viste resultater fra de sidste 10 års udgravningsarbejde. Det var en usædvanlig spændende udstilling, hvor fund, fotografier, modeller, tegninger, opmålinger og notater gav et alsidigt billede af selve udgravningsarbejdet. Udstillingen står ikke længere, men der er grund til at gøre opmærksom på kataloget, der har samme navn som udstillingen. Det spejler nemlig udstillingens bedste egenskaber på sine 23 illustrerede sider (pris 2 kr.). Her er omtale af en række fund, redegørelse for dateringsproblemer, nye hjælpemidler og opmålingsmetoder og et forsøg på at besvare det spørgsmål, der møder mange arkæologer: Hvor gider I ligge og rode i sådan noget gammelt skidt? De to museumsinspektører Aino Mortensen og Henrik Thrane har megen ære af såvel udstilling som katalog.

Nationalmuseet har taget et nyt initiativ, der er af stor interesse for historielærere. I forbindelse med klassebesøg i 3. afdeling – samlingerne fra Danmarks nyere tid – kan man bestille omvisninger, også udenfor de almindelige åbningstider. Ved omvisninger på 2 timer og derover kan eleverne få lejlighed til at arbejde direkte med enkelte genstande, som ellers ligger i magasinerne. Hvis læreren ønsker det, kan der endvidere forberedes opgaver, for eksempel over de genstande, som eleverne har haft i hænderne.

Omvisningerne i afdelingen kan foregå i samlingerne for højere stand eller for bondestand, eller kan eventuelt bestilles

over et specielt emne, for eksempel: møbler, husholdningsting eller dragter.

Der betales ikke ekstra for opgaver eller særlig tilrettelæggelse af skoleomvisninger, men efter gældende tariffer skal der for omvisning i to timer betales 60 kr. til omviseren. Hvis omvisningen er udenfor den almindelige åbningstid, skal der betales 16 kr. til opsynet for to timer på hverdage.

Menneske, mønster og masse i historien er titlen på et foredrag af professor Andreas Holmsen trykt i Norsk historisk tidsskrift 1966, nr. 4 s. 330–39. Med støtte i agrarhistoriske eksempler fra biskop Eysteins jordebog fra 1390'erne genoptager han heri en gammel diskussion med professor Jens Arup Seip om relationen mellem konkrete menneskelige handlinger og strukturelle forhold i den historiske virkelighed.

G.I.

Senmiddelalderens ødegårdsproblem var et af hovedemnerne på den nordiske historikerkongres i Bergen 1964. I en afhandling i Norsk historisk tidsskrift 1966, nr. 4 s. 281–329 har docent Halvard Bjørkvik udvidet sin kongresrapport bl. a. med en sammenligning med de svenske forhold og forskellige metodiske overvejelser.

G.I.

Blodbadet i økonomisk belysning. Ahasver v. Brandt kommenterer i Hansische Geschichtblätter, 1966 s. 78–87 Sv. Svensson: Stockholms blodbad i økonomisk och handelspolitisk belysning (Lunds Univ. Årsskr. N.F. Avd. 1 56 nr. 2) Lund 1964. Uden at benægte den rolle, de finansielle og handelspolitiske motiver kan have spillet for blodbadet, påpeger A.v.B. det modstridende i, at Stockholmstyskernes påståede had til Sturepartiet, som følge af det bekendte

rådvalgdekret fra 1471, skulle have gjort dem til tilhængere af Christian II's antihanseatiske monopolhandelspolitik. Svenssons stærke betoning af de nationale partiskillelinier i det stockholmske borgerskab er efter hans opfattelse for unuanceret. A.v.B. vil hellere se partispaltningen i Lybæk afspejlet i Stockholmstyskernes stillingtagen: et antidansk mindretal, der betragter krigeriske modtræk som nødvendige og et større, forsigtigere parti, der mener at måtte give efter for det danske pres for at redde deres position i den stockholmske udenrigshandel.

P.E.

Konfrontation – tidens litterære modeord – har nu også vundet indpas i historikernes kreds. Bibliotekar, cand. mag. Harald Ilsøe har i Fund og Forskning bd. XIV 1967 skrevet en artikel med titlen Arild Huitfeldts Krønike konfronteret med Anders Sørensen Vedel og eftertiden. Her er i høj grad tale om både fund og forskning. Ilsøe har blandt Langebeks excerpter fundet et hidtil upåagtet hefte skrevet med Anders Sørensen Vedels hånd, og det viste sig at indeholde Vedels kommentarer til og kritik af kollegaen og konkurrenten Arild Huitfeldts danmarkshistorie; den udkom 1595–1603. Kritikken er lærerig, skriver Ilsøe, dens tilstrækkelighed kan betvivles, men næppe dens velbegrundethed. Det er artigt at se Vedel opgøre »Arilds mangler« og at gyse ved under de »saglige« at finde domme som følgende: »flikværk«, »slet dømmekraft« m. m. For sproghistorikeren er det af særlig interesse at notere, at Vedel også kommenterer Huitfeldts sprog med hensyn til ord (»nye og usædvanlige«, »forældede«, udanske« o. s. v.) og sætningsbygning (»for lange perioder«, »uskøn sammenføjning« o. s. v.). Foruden omtalen af selve fundet har Ilsøe stillet sig 2 andre opgaver: 1. Hvem

læste Huitfeldts krønike og 2. Hvad brugte de den til – og hvorlænge. Lad mig tilføje, at opgaverne er løst på forbilledlig vis. Ilsøe færdes særdeles hjemmavant i tiden, og al den megen lærdom er sat på papiret med lethed og elegance, og dispositionen er lysende klar.

Ki.P.

Viborg Landstings skøde- og pantebøger 1624–60 er nu ved at blive udgivet. Der kommer formentlig 3–4 bind med i alt 95 ark, som udsendes i hefter à 6 ark. Landsarkivar Jens Holmgaard står for udgaven, og medlemmer af foreninger, som er tilsluttet DHF kan købe hefterne til en favørpris af 6 kr. – bogladeprisen er 9 kr. Bestillinger kan sendes til Udvalget for Udgivelse af Kilder til Landbefolkningens Historie, Rigsarkivet, København K. De første 3 hefter er udkommet.

Fortegnelser over danske og norske studerende ved et udenlandsk akademi eller universitet i 16.–18. årh. er efterhånden publiceret i stort antal, men rækken synes stadig at kunne øges. I *Personalhistorisk Tidsskrift* 14. r. VI 4. hft., 1967 s. 192–226 er trykt fortegnelser fra Braunsberg 1578–1654 og Marburg 1653–1830 af H. Friis samt biografiske supplementer vedrørende Wittenbergstudenterne 1560–1660 og Leipzigstudenterne 1660–1809 af Erik Rosendal. – Det må nu snart være muligt og var i høj grad ønskeligt, at der blev foretaget en samlet udgivelse, en kritisk analyse og en social/topografisk statistisk bearbejdelse af dette meget store og værdifulde materiale.

H.I.

Y-kirker, en særnorsk type er emnet for en afhandling af Wilhelm Swensen, trykt som *Det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1965 nr. 7, Trondheim 1965. Den ejendommelige type – tre

arme strålende ud fra et triangulært midterparti – er sporet i 10 tilfælde i tiden 1663–1753.

H.I.

Københavnsk kultur. 1700-tallet. Blandt den lange række af særudstillinger, som Københavns Bymuseum i tidens løb har afholdt var utvivlsomt forårsudstillingen 1966 »Københavnsk Kultur. 1700-tallet« en af de alsidigste og interessanteste. Museet udsendte et illustreret katalog, der, selvom udstillingen forlængst er afsluttet, er egnet som en handy håndbog i dette store emne, også for dem som ikke fik lejlighed til at se udstillingen. Kataloget er opdelt i følgende afsnit: kunsthåndværk, Frederiksstaden, videnskab og lærdom, søfart og kinahandel, Christiansborg, festligheder og ligbegængelser samt teater. Afsnittene indledes med korte sammenfattende fremstillinger udarbejdet af kyndige, yngre forskere. Også teksterne til de enkelte genstande og de hertil vedføjede litteraturoversigter er oplysende. Til udstillingen var i mindre udstrækning udlånt materiale fra Københavns Bymuseum og andre offentlige institutioner blandt museer, biblioteker og arkiver. Hovedparten var dog stillet til disposition af private samlere. Kataloget omtaler udsøgte, københavnske frembringelser fra det florissante århundrede sat i kulturhistorisk belysning. På 20 plancher bringes fortrinlige illustrationer. Kataloget er redigeret af mag. art. Jørgen Schou-Christensen.

K.K.

Et både militært og socialt problem, undervisningen af soldaterbørnene i garnisonsbyerne, er for Københavns vedkommende ca. 1721–1868, behandlet af Gordon Norrie i *Historiske Meddelelser om København, Årbog* 1966, s. 22–80.

H.I.

Løse antagelser og rygter er den eneste baggrund for forestillingen i det datidige Kristiania, om at Frederik 6. i 1809 ville gøre chefen for Danske kancelli, Fr. Jul. Kaas til norsk statholder. Det er den konklusion, som forskningsstipendiat Johannes Elgvin ved en prøvelse af kilderne når frem til i *Norsk historisk tidskrift* 1966, nr. 4 s. 340–51.

G.I.

Nogle af sognepræst Jacob Stampes optegnelser fra slutningen af 1850'erne om personer, han har været i berøring med i egnen omkring Nørre Nebel og Lydum (Ribe amt), er af H. K. Kristensen, udgivet i *Personalhistorisk Tidsskrift* 15. r. I 3. hft., 1966, s. 61–87. Optegnelserne rummer enkelte beklagende tidsbetragtninger som f. eks. denne: »disse lærerinder, der nu hyppigen blive embedsmænds koner, ville stedse have udseende af en fiin dannelse. De ere derimod vist i almindelighed daarlige husmødre«(!), men består i øvrigt mest af små oplevelser tilsat lokal bysnaak.

H.I.

Kildeværdien af et memoireværk fra nyere tid, Chr. Christensens bog »En rabarberdreng vokser op«, har været genstand for en kritisk prøvelse af overarkivar dr. phil. Henry Bruun i *Historiske Meddelelser om København, Årbog* 1965. Ved at sammenholde enkeltheder i Chr. Christensens skildring af et »oprør i rabarberkvarteret« først i 1890'erne med forskellige andre kilders vidnesbyrd har forf. kunnet påvise væsentlige urigtigheder i fremstillingen og derved demonstreret, hvordan man kan kontrollere en beretning fra nyere tid ved at trække på administrationens kildemasser, folketællinger, politimandtalslister, kirkegårds- og begravelsesprotokoller m. v. Korrigerede og supplerende oplysninger på grundlag af yderligere undersøgelser meddeles af kontorchef Henry Stjernqvist i *Årbog*

1966 s. 181–89, hvortil kommer en replik af Henry Bruun s. 190. Da begge forf. mobiliserer alle deres detektiviske evner, er diskussionen undertiden spændende som en kriminalroman. Slutningen lyder i Henry Bruuns replik: »Men om liget i den kiste, som fru Bjarnholt . . . hævder at have set i gården til Nordvestvej 32, vides indtil videre kun eet: Det var ikke slagter Eriksens«.

H.I.

Stort dagbogsværk. I *Fra Randers Amt* 1966 har redaktionen publiceret nogle korte uddrag med kulturhistorisk indhold af gårdejer Niels Kondrups dagbøger. Disse dagbøger er vistnok enestående ved deres omfang. De blev begyndt af N. K.s fader, Søren Kondrup i Hald, i 1898 og er fortsat af ham selv fra 1904 til dato. I alt omfatter de ca. 40 folio-bind og indeholder foruden beretningen om dagligdagens hændelser folkeminder og sagn m. m. efter ældre folks fortællinger.

K.H.

Skudefart på Hven. I serien »Stencilerede Skrifter från Institutionen för folklivsforskning vid Lunds Universitet« (Folklivsarkivet), er i 1966 som nr. 2 i serien udsendt den danske forsker Ole Lisberg-Jensens arbejde »Skutfarten på Ven 1875–1960«. Skriftet giver en kortfattet oversigt over den forholdsvis korte opblussen af skudefarten, der opstod i 1890-erne, og som navnlig florerede under de to verdenskrige og i mellemkrigsperioden med besejling især af Østersøen, men som nu igen er borte. I tekst, kortskitser og tabeller omtales havnene, forholdet mellem antallet af fiskere og skippere, skudernes typer og antal, rederforhold, mandskabet og dettes aflønning samt lidt om livet til søs og på land. Der bringes en række gode illustrationer på krideret papir. Helt i dybden kan det lille skrift naturligvis ikke gå, men da der

foreløbig foreligger så få behandlinger af søhistoriske emner, må man være forfatteren og Folkliivsarkivet taknemlig for, at emnet er behandlet. Det opfordrer til at tage lignende opgaver op andetsteds.

K.K.

Hvad er kultur? I Budkavlen 1964-65 (= Festskrift tillægnad K. Rob. V. Wikman, 1966) har Axel Steensberg skrevet en afhandling »Om begrebet kultur«. Steensberg behandler udførligt betydningen af ordene kultur og kultivere hos klassiske og nyere forfattere og advarer mod en ensidig bestemmelse af deres indhold. Mod Hartvig Frisch' bekendte definition af kultur som »vaner taget i allersimpleste forstand« og den amerikanske antropolog Franz Boas tilsvarende bestemmelse af ordet som »alle et samfunds tilkendegivelser i form af sociale vaner« indvender Steensberg, at en definition, der dækker alle afskygninger af begrebet, må omfatte såvel kulturens til-lærte som dens arvelige og dynamisk virkende elementer. De sidste udskiller ustandselig statiske vaner, efterhånden som nyskabelserne forvandles til daglig-dags rutine.

K. H.

STORM P.

**Fordelen ved at opmåle gamle bygninger er den, at man kan bygge dem op igen, når de er re-
vet ned!**

Ekspedition og redaktion for Fortid og Nutid har skiftet adresse – se indersiden af omslaget på dette hefte. Adskillige årbogsredaktører viderebringer disse adresser, og vi håber at man ved lejlighed vil føre dem à jour. Samme ønske gælder den liste over publikationer (og deres priser), som gengives i mange årbøger. Tak.